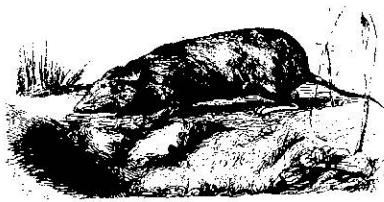

Họ Hàng Nhà Chuột

TRỊNH HẢO TÂM

Bắt đầu cho 12 con giáp lại là một con vật nhỏ nhất trong số 12 con thú dùng để đặt tên cho 12 năm. Đó là con chuột. Con chuột của năm Tý qua tranh ảnh nhân gian ngày trước là một con chuột lát chứ không phải là một con chuột cống. Do đó khi gọi năm tý bằng tiếng Anh thiết nghĩ chúng ta nên nói là "Year of the Rat". Chú chuột lát nhỏ nhắn có vẻ dễ thương hơn một con chuột cống xù xì lông lá! Có lẽ cũng vì muốn tránh hình ảnh xấu xí của chuột, người Trung Hoa mượn con vật khác cũng có họ hàng với chuột để tượng trưng cho năm Tý. Đó là con thỏ. Chuột sống gần gũi với loài người, có thể nói là chung một nhà. Khác với lũ chó, mèo được loài người thương yêu, chiều chuộng. Thân phận nhà chuột lại hẩm hiu, xấu số, vì tuy cũng sống một nhà nhưng loài người lại hất hủi, ghét bỏ, tìm đủ mọi cách để hãi hại, tiêu diệt chuột. Do đó

mỗi khi gặp mặt loài người là chuột vội vã lẩn trốn.

Chuột là con vật như thế nào? Có đời sống riêng tư ra sao? Đóng góp được gì cho đời sống nhân loại hay chỉ phá hoại mùa màng, rút rỉa thực phẩm và mang đến bệnh tật. Đó là những điểm mà trong những ngày cuối năm tương đối rảnh rỗi và năm Chuột sắp sửa trở về, tìm hiểu cũng không kém phần thú vị.

Chuột là con vật nhỏ bé, thân hình được bao phủ bởi lớp lông mịn màu đen xám, có mỏ nhọn mọc lùn phún vài sợi râu, mắt tròn đen luôn luôn dáo dác và đặc biệt là hai tai tròn, lớn lúc nào cũng động đậy để nghe ngóng tình hình. Đầu chuột nhỏ nhưng lại dài, gần bằng chiều dài của thân chuột. Chuột được xếp vào loại gặm nhấm (rodents) và nằm trong bộ động vật có vú. Chuột có mặt trên quả địa cầu này trước loài người rất lâu hàng 200 triệu năm về trước trong khi loài người thông

minh thì lại xuất hiện muộn màng, chỉ độ hai, ba triệu năm trở lại đây thôi. Chuột sinh sống ở khắp mọi nơi trên địa cầu từ thành thị đồng đúc loài người cho đến đồng quê êm đềm, vắng vẻ. Từ sa mạc khô khan, cằn cỗi cho đến những vùng đầm lầy, nước đọng. Từ núi cao hiểm hóc cho đến rừng sâu hoang dã. Nơi nào cũng có chuột vì chúng dễ thích nghi với mọi môi trường. Hoàn cảnh sinh sống, môi trường thiên nhiên đã biến đổi chuột thành rất nhiều loại khác nhau. Loại chuột mà chúng ta thường thấy là chuột nhà. Chuột nhà về chung với loài người có lẽ từ thuở mới có loài người. Thực ăn loài người vứt bỏ đã nuôi sống chuột, nơi loài người ở là chỗ cho chuột dung thân an toàn mà các loài thú khác không dám bén mảng tới. Từ chỗ ăn thức ăn loài người vứt bỏ, lâu dần chuột lòn mặt ăn đến cả những thức ăn loài người dự trữ. Chữ chuột trong tiếng Anh "mouse" xuất phát từ một chữ trong cổ ngữ Sanskrit có nghĩa là "tên trộm". Sanskrit là một thứ tiếng ngày xưa được dùng ở một miền thuộc Châu Á là nơi mà các nhà khoa học cho rằng đầu tiên chuột xuất xứ. Từ Á Châu chuột lan dần đến Âu Châu. Thủy tổ của loài chuột nhà hiện đang sinh sống ở Bắc và Nam Mỹ được "di dân" du nhập qua đây trên những con thuyền của người Anh, Pháp, Tây Ban Nha vào những năm 1500. Chuột nhà thường có vẻ bận rộn, sinh hoạt cả ngày lẫn đêm nhưng khi chúng sống ở nơi thôn dã thường chỉ ra ngoài vào ban đêm mà thôi. Chúng leo trèo giỏi, có thể đi trên những dây điện và nhảy từ nhà này qua nhà khác.

Chuột nhà mà chúng ta thường thấy ở Mỹ, có tên khoa học là *Mus musculus*, nhỏ con hơn chuột lát, tức chuột nhà ở Việt Nam. Chuột nhà có thân mình dài từ 2.5 cho đến 3.5 inches (6.4 tới 8.9 centimeters)

không kể đuôi. Chúng nặng từ nửa cho tới một ounces (14 đến 28 grams). Lông mịn màng bao phủ khắp thân mình có màu xám nâu trên lưng chuột và phía dưới bụng có màu trắng vàng. Đuôi dài bằng thân mình, không có lông nhưng được bao bởi một lớp da có vảy nhỏ. Chuột nhà có đầu nhỏ và dài, mỏ nhọn và có những sợi râu nhỏ và thẳng ở hai bên. Giống như mèo, những sợi râu này giúp cho chuột nhận biết lối đi trong đêm tối. Chúng có hai tai tròn và lớn so với cái đầu nhỏ và hai mắt tròn trông giống như hai viên ngọc đen. Chuột có thể nghe rõ nhưng mắt rất kém nên nhiều khi chúng đi vào những căn phòng sáng có người trong đó mà chúng không thấy.

Như những loài gặm nhấm khác, chuột có những chiếc răng cửa khoẻ mạnh, sắc bén và mọc ra mãi trong suốt cuộc đời của chúng. Với những chiếc răng giống như những cây đục, chuột có thể khoét lỗ xuyên qua gỗ, xé những bao bì để tìm thức ăn đựng bên trong, làm hư hại sách vở, quần áo, trang thiết bị trong nhà. Ở quê nhà ngày trước, một hôm vặt nhặt lên nghe, người viết cảm thấy âm thanh rè rè khác lạ. Lật chiếc loa ra xem thì một con chuột nào đó đã đục một lỗ phía sau loa để chui vào và cắn rách màng rung một lỗ!

Về đồ ăn của chuột thì chuột ăn tất cả mọi thứ mà người ăn, từ thịt cá, rau quả cho đến ngũ cốc. Chuột còn ăn luôn cả những thứ mà loài người không ăn như đồ làm bằng da thú, keo hồ dùng để dán, phấn sáp của các người đẹp, kem đánh răng và ăn luôn cả xà phòng để tắm! Chuột ở ngoài đồng thì ăn côn trùng, lá cây, củ rễ, hoa trái.... Chuột lúc nào cũng có vẻ bận rộn để tìm thức ăn nhưng thực ra chúng không ăn bao nhiêu mà chỉ phá nhiều hơn ăn.

Về chỗ ở của chuột thì nơi nào

tối tăm, ẩm áp, vắng vẻ và quan trọng hơn hết là tìm được thức ăn thì chuột chọn làm chỗ định cư, xây dựng cuộc đời. Chuột có thể làm ổ nơi một góc trong nông trại, dưới một cây đòn trên trần nhà xe hay trong những thùng chứa đồ để trên gác lửng hay dưới hầm nhà. Chuột hay cắn quần áo, chăn màn và xé gối lấy bông gòn để lót ổ. Chuột ở ngoài đồng thì đào lỗ dưới đất rồi đi nhặt lông chim hay cỏ khô để lót ổ.

Chuột là loài vật sinh sản nhiều nhất, một con chuột cái cứ mỗi từ 20 đến 30 ngày là sinh một lần. Thời gian mang thai chỉ từ 18 đến 21 ngày. Mỗi lứa chuột cái sinh được từ 4 đến 7 con. Chuột sơ sinh có da màu hồng và không có lông, mắt nhắm nghiên chưa mở được, chỉ rọi rại trong ổ và bú sữa mẹ. Lông bắt đầu mọc khi chúng được 10 ngày và 4 ngày sau thì chúng mở mắt. Chuột con quanh quẩn gần ổ cho đến khi được 3 tuần thì được coi như trưởng thành và bắt đầu thoát ly gia đình để sống cuộc đời tự lập, xây dựng gia đình riêng. Chuột cái bắt đầu sinh con khi tuổi đời mới vừa được khoảng 45 ngày.

Sinh sản nhiều nhưng chuột bị giết hại cũng không phải là ít. Loài người có lẽ là kẻ thù số một của chuột nhà. Người ta giết chuột bằng cách đặt bẫy, để thuốc độc ở những nơi nào chuột hay lân la bén mảng. Chiến dịch diệt chuột ở Việt Nam khoảng năm 1977 là một điển hình vì lúc ấy còn áp dụng chế độ phân phối lương thực, nhà nào cũng dự trữ gạo, bột mì, khoai sắn nên chuột sinh sản rất nhiều. Ở Ấn Độ chuột quá nhiều, mấy năm trước thành phố New Delhi phải tuyển dụng 500 nhân viên diệt chuột. Những người tân tuyển trong vòng tháng đầu thử thách mỗi ngày phải nộp 30 đuôi chuột thì sau đó mới được tuyển làm nhân viên thường xuyên. họ đập

không đủ số nên phải đi mua đuôi chuột từ những đứa trẻ. Vụ này được báo chí làm phong sự nên Toà Thị Chính New Delhi xem lại hồ sơ các nhân viên diệt chuột tân tuyển thì đa số đều có bằng cử nhân! Sở dĩ trí thức bị thặng dư vì tại Ấn Độ có quá nhiều trường Đại học mà sinh viên tốt nghiệp không có việc làm.

Trong nhà kẻ thù thứ nhì của chuột là mèo và chó. Ngoài đồng chuột cũng là nạn nhân của các loài thú ăn thịt sống như chó sói, cáo chồn, trăn rắn, qua diều. Đồng thời những thú chuột lớn hơn như chuột cống và chuột đồng cũng không nghĩ tình đồng loại mà tha mạng chuột nhau! Chuột nhà nếu may mắn hay giỏi trốn tránh thì cuộc đời có thể kéo dài được một năm nhưng vì có quá nhiều kẻ thù trong lẩn ngoài nên đa số chỉ sống được đôi ba tháng là nhiều.

Chuột nhà và những thú chuột khác được các nhà động vật học chia làm hai nhóm là chuột Cựu Thế Giới và chuột Tân Thế giới. Chuột Cựu thế giới có tên là Muridae gồm khoảng 130 loại chuột khác nhau. Chúng đã có mặt từ thuở địa cầu hagy còn là một lục địa lớn duy nhất chưa bị trận động đất kinh hồn khiến cho Mỹ và Úc Châu bị tách ra khỏi các châu khác. Chuột nhà *Mus musculus* ở Mỹ và chuột Á Châu *Apodemus* mà chúng ta thường gọi là chuột lắt vì thân hình nhỏ bé và bản tính lí lắc đều thuộc nhóm cựu thế giới. Chuột lắt Á châu sinh sống ở Đông bán cầu và có nhiều giống khác nhau nhất là ở miền Đông Nam Á.. Chúng cũng có mặt ở Trung Đông, Phi châu cho tới các đảo thuộc Indonesia và sang tận Úc Châu. Chỉ một nơi không có chuột lắt là đảo Madagascar nằm gần bờ biển Đông Nam của Phi Châu. Nhóm chuột thứ hai là chuột Tân Thế Giới có tên là Cricetidae có 177 giống khác nhau,

chúng chỉ hiện diện sau khi địa cầu bị địa chấn làm thay đổi bộ mặt. Chuột Tân Thế Giới bao gồm luôn những con như bọ (hamsters), chuột lớn (rats) như chuột cống và chuột đồng và những con khác sống những nơi hoang dã như lemmings, voles, gerbils ... Chuột Tân Thế Giới chính gốc Bắc Mỹ mà người ta thường thấy ngoài đồng ruộng là “chuột nai” (deer mice) vì dưới bụng và bốn chân đều trắng, chúng có tên là Peromyscus có thể là loại chuột Tân Thế Giới điển hình, đại diện cho gần 57 giống chuột sinh sống từ những rừng thông trùng điệp trên Bắc Mỹ cho tới những rừng nhiệt đới hoang vu Trung Mỹ. Một loại khác cũng thường thấy ở Bắc Mỹ được gọi là “chuột mùa gặt” (harvest mice) vì chúng tước hạt rất khéo, có tên khoa học là Reithrodontomys, thường sống ở những vùng lau sậy, đầm ao và thường xây tổ trên cây cách xa mặt đất.

Những loại chuột khác có thành tích hay đoạt được những kỷ lục đặc biệt mà các nhà khoa học ghi nhận, ta có thể kể như sau:

Chuột bé nhất: là loại Savi's Pygmy Shrew (*Suncus etruscus*) thân chỉ dài có 1.4 inches tức 35 ly, đoạt giải quán quân trong động vật là loại động vật có vú không bay được nhỏ nhất thế giới (the smallest non-flying mammal in the world). Chúng nguyên gốc từ vùng Địa Trung Hải lần lần di chuyển về Á Châu tới tận Mã Lai và nam tiến xuống Phi Châu tới tận mũi Cape. Chúng ăn côn trùng và vì thân nhỏ nên có thể chui vào ngay cả những hang của trùn đất.

Chuột săn mồi lớn hơn nó: là chuột châu chấu ở Úc *ingram's Plangale* (*Planigale ingrami*) thân chỉ dài từ 2.3 đến 3.5 inches, nặng cỡ 5 grams nhưng có thể xơi châu chấu lớn bằng thân nó. Với đầu nhọn,

chúng có thể đút đầu vào những kẽ nứt để bắt mồi. Một ngày xơi từ 6 đến 8 con châu chấu.

Chuột có nọc độc: là chuột cự đuôi Short-tailed Shrew (*Blarina brevicauda*) có đặc điểm là động vật có vú duy nhất có nọc độc. Chúng chỉ sinh sống ở Bắc Mỹ, thường trú ngụ dưới hang nhưng đồng đến chúng đục băng tuyết ngoi lên đi tìm thức ăn. Những con thú dù lớn băng người bị nó cắn phải, chịu đau đớn trong mấy ngày liền vì trong nước miếng chúng có nọc độc.

Chuột sinh sản nhiều nhất: mang danh hiệu là động vật sinh sản nhiều nhất đó là chuột Multimammate Rat (*Praomys natalensis*) gần giống như chuột lắt Việt Nam ta, chúng sinh sống trên những vùng núi cao ở Phi Châu. Nó có thể sinh 10 con trong một tháng và 120 con trong một năm với điều kiện thuận tiện.

Chuột đào đất giỏi nhất: là loại chuột ở miền nam nước Nga có tên là European Mole-Rat (*Spalax microphthalmus*), chúng dùng những chiếc răng cửa nhô ra để đào đất và chiếc đầu lớn hơn thân mình khá cứng để ép đất qua hai bên. Vì đầu lớn che mắt cặp mắt rất nhỏ nên chúng hoàn toàn mù.

Chuột không có lông: loại chuột duy nhất không có lông nên được gọi là chuột trần trụi Naked Mole-Rat (*Heterocephalus glaber*) suốt cuộc đời sống trong hang dưới lòng đất lạnh. Chúng chỉ lén mặt đất khi nào hang chúng bị loài thú khác đào xới lên. Chúng sống tập thể thành từng đàn từ 50 đến 100 con dưới quyền chỉ huy của một nữ chúa như xã hội loài ong. Trong đàn chúng được phân công đẳng hoàng: những con nhỏ và trẻ nhất có nhiệm vụ đào hang và chuyên tái lương thực từ hang ngoài vào trung tâm bộ chỉ huy nơi nữ chúa ngự trị. Những con lớn hơn thì tuần tra hệ thống địa đạo,

kiểm soát những kẻ lạ mặt xâm nhập và tu sửa những phần hầm sụp lở. Phần “nhân sự” còn lại chiếm đa số nhưng không phải lao động vất vả mà chỉ có một nhiệm vụ duy nhất là “phục vụ” cho nữ chúa. Trong đàn cũng có vài chuột cái để lên thay khi nữ chúa chết hoặc rời đàn để lập một “vương quốc” mới. Loài chuột này sống ở miền đông Phi Châu và chúng ăn củ, rễ, thân cây nên hệ thống địa đạo của chúng thường được xây dựng dưới một vùng đất có những rễ cây chúng thích.

Người ta không ưa chuột vì chuột hay phá hoại như cắn rách quần áo, vật dụng, đục khoét những kho chứa lương thực. Chúng ăn thì ít mà cắn phá và làm dơ bẩn đồ ăn thì nhiều. Ngoài đồng chúng phá hoại mùa màng như cắn lúa non, đào xới khoai sắn, đậu, vừng. Thân thể chúng chứa nhiều vi trùng, như là chuột cống, gây những bệnh truyền nhiễm đưa đến tử vong rất cao nhất là ở những vùng dân cư đồng đúc, thiếu vệ sinh, như các bệnh dịch tả, dịch hạch ... Tại Hoa Kỳ, vệ sinh và tiện nghi công cộng khá tốt nhưng vẫn phải đề phòng các bệnh dịch do chuột đưa tới. Muốn chuột không có nơi để sinh sản, chúng ta nên gìn giữ nhà cửa vén khéo: không chứa những món không cần thiết, những đồ đạc không xài nên cho các hội thiện nguyện hay bán “garage sale”. Các lỗ thông hơi trong vách phải được chặn bằng lưới để chuột ra vào không được. Thùng rác phải có nắp đậy kín. Ngoài sân đồ ăn cho chó mèo không nên để dư, trái cây chín rơi rụng phải nhặt bỏ và cây cối cũng như bông kiểng không nên để um tùm.

Tuy bị mang tiếng là phá hoại nhưng chuột cũng đóng góp một phần khá quan trọng cho y học. Chúng được nuôi để nghiên cứu về sự tiến triển của bệnh tật, để thí

nghiệm những loại thuốc mới, để quan sát về phản ứng tâm lý. Chuột cũng được nuôi như thú vật nhà và được bày bán trong các cửa hàng thú vật ngang với lũ chó, mèo, cá kiểng đó là những con chuột bạch tráng nõn nà được nuôi chơi trong lồng để làm cảnh. Chúng hoạt động liên tục coi cũng lấy làm vui mắt. Cũng như khỉ và chó, chuột cũng được đưa lên màn ảnh để tạo những cảnh tượng ghê tởm với hàng ngàn con chuột bò lồm ngồm trong những đường cống tối tăm như trong phim nổi tiếng Indiana Jones, the last crusade. Những con chuột này đã được hãng phim bỏ tiền ra gây giống và nuôi cho lớn trong một nơi sạch sẽ để lên màn ảnh đóng chung với người.

Chuột cũng còn là ... một món thịt ngon! ở nước ta, ra giêng, khi lúa gặt xong, ruộng đồng trở nên khô ráo, lúc ấy chuột đồng đã mập tròn vì đã ăn lúa thóc no nê. Đó là mùa bắt chuột. Dân ta đốt rơm rạ và ung khói trên miệng các hang chuột. Chuột ngập cay vì khói đành phải bỏ hang chui lên và đàn chó đã sẵn sàng nhảy đến chụp chúng. Chuột đồng sau khi lột da, bỏ đầu, đuôi, chân cẳng được chế biến theo cách nấu thịt rừng như xào lăn với nghệ, um với lá cách, nướng với sả ớt hay khìa với nước dừa. Món nào cũng ngon và đưa cay với rượu để thì càng tuyệt cú mèo! Không phải chỉ có nước ta mới ăn thịt chuột mà nhiều nơi khác nữa cũng biết thưởng thức món thịt ngon này. Chuột cũng là nguồn cung cấp chất đạm (protein) cho những nơi thiếu chất thịt. Biết bao nhiêu người từ cải tạo hiện nay sinh sống ở Mỹ cũng đã từng nếm qua thịt chuột.

Trong kho tàng văn chương truyền khẩu của dân tộc, có truyện ngụ ngôn được kể như sau: Một hôm nọ, một con chuột chẳng may bị con mèo vồ phải! Chú chuột khẩn khoản nài xin chú mèo: "Thưa bác Mèo, tôi

đang trên đường ra chợ để mua thịt, cá làm giỗ cha tôi. Xin bác tha cho! Ngày mai làm giỗ tôi xin mời bác tới để ăn giỗ". Mèo nghe nói tới thịt, cá thì thèm rỏ dãi bèn tha cho chú chuột để chuột đi chợ mua đồ làm giỗ, rồi ngày mai mình tới ăn! Hôm sau mèo tới nhà chuột trên ngọn cau thì chẳng thấy ai cả, giỗ cũng không có mà chuột cũng bất tâm. Mèo lớn con nhưng ngày thơ nê đã bị chuột lừa, mới có câu:

*Con mèo trèo lên cây cau,
Hỏi thăm chú chuột đi đâu vắng
nhà?
Chú chuột đi chợ đường xa,*

*Mua mắm, mua muối giỗ cha
chú mèo!*

Hình ảnh đàn chuột cũng đã được dân ta ngày xưa đưa vào tranh mộc bản để treo trong những ngày tết. Qua bức mộc bản nhân gian "Đám cưới chuột", ta thấy cô dâu và chú rể chuột khăn áo chỉnh tề đi dưới lòng che được các cô cậu chuột khác cầm. Họ hàng nhà chuột đi sau đầu đội khăn, tay cầm quạt, quần áo lượt là vừa trông ngộ nghĩnh, vừa trông buồn cười. Mong năm Chuột sắp đến mọi người trong chúng ta cũng đê huê, hạnh phúc như trong tranh "Đám cưới chuột".

"Liệt Sĩ Yersin"

(chuyện Xã Hội Chủ Nghĩa)

Trong một buổi họp giao bàn vào thời kỳ mới chiếm được miền Nam, một vị thủ trưởng hỏi tả hữu:

– Vậy chứ ở đây, ai có biết Y-EC-XANH là thằng cha nào mà bọn địch lấy tên đó đặt cho con đường lớn nhất của thành phố. Một số trường học, nhà thương, công viên còn bày đặt tạc tượng y đặt tùm lum.

Một cán bộ phụ trách Văn Hóa - Xã Hội ứng tiếng trả lời:

– Tay này chắc là một loại nhà văn phản động nào đó mà cũng không có tên tuổi gì mấy, chứ không thì tôi phải biết chó. Trong cái tên Y-EC-XANH, có chữ EC, dù biết sách vở y viết cũng dở ẹc.

Ông thủ trưởng ra lệnh:

– Nếu vậy phải xóa bỏ tên y trên các bảng tên đường phố cũng như trên các công trình công cộng, nhanh chóng thay đổi bộ mặt văn hóa của địa phương ta.

Mười năm sau, trong thời kỳ đổi mới, phái đoàn Mậu Dịch Pháp muốn thăm các di tích có liên hệ đến Bác sĩ Yersin. Trung Ương Cộng Sản ra lệnh phục hồi tên các công trình cũ liên hệ đến Yersin. Địa phương bèn ra thông cáo, làm một giấy chứng nhận như sau:

Phòng Thương Bình - Xã Hội xác nhận đồng chí Năm Yersin là liệt sĩ cách mạng đã hy sinh trong kháng chiến chống Pháp. Đề nghị các cơ quan, đoàn thể, chính quyền và cấp Ủy địa phương tích cực hỗ trợ, làm tốt công tác "đền ơn, đáp nghĩa".

(Trích báo "Tuổi Trẻ" ở Việt Nam)